 Achtergrond

Leven na detentie: 'Veel deuren blijven op slot'

19 januari 2024

Peter Raeymaeckers, Liesbeth Naessens, Sylvie Van Dam, Dorien Brosens

Mensen die de gevangenis verlaten, moeten opnieuw aansluiting zoeken bij de samenleving. Vrijwilligers helpen mee om die brug te bouwen. In het boek 'Terug naar de samenleving' brengen onderzoekers de positieve impact van deze vrijwilligers in beeld. Maar ze waarschuwen ook: "Als je wil dat mensen re-integreren, dan moet ook de samenleving veranderen."

BURGER | JUSTITIE | ONDERZOEK

© Unsplash / Peri Scope

Niet zoals in de film

De periode na detentie wordt in boeken en films vaak rooskleurig voorgesteld. In de film de "Shawshank Redemption" belanden beide hoofdrolspelers na een jarenlange opsluiting op een exotisch strand in Mexico.

'Na een detentieperiode aansluiting vinden bij de samenleving is niet evident.'

De werkelijkheid is anders: na een detentieperiode aansluiting vinden bij de samenleving is niet evident.¹

Ambitieuze wetten

Blijkbaar lukt het ons niet om mensen die na detentie hun leven opnieuw willen opbouwen, goed te ondersteunen. Nochtans is het bevorderen van re-integratie een basisbeginsel van verschillende wetten en decreten.

Zo bepaalt de [basiswet van 2005](#) de rechten van mensen in de gevangenis. De [wet op de externe rechtspositie van 2006](#) voorziet het invrijheidstellingstraject van mensen en schrijft voor dat mensen, onder voorwaarden, gebruik kunnen maken van uitgangsvergunningen en penitentiair verlof om hun re-integratie voor te bereiden. Het [decreet van 2013, betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening ten aanzien van gedetineerden](#), schuift integratie en participatie in de samenleving na de detentieperiode als expliciete doelstelling naar voren.

Problemen stapelen zich op

Deze wetten en decreten mikken op een vlekkeloze overgang van binnen naar buiten de gevangenis. Maar op het terrein worden die ambities niet gerealiseerd. De moeilijkheden die mensen meesleuren naar de gevangenis verdwijnen niet tijdens de detentieperiode. Integendeel, deze periode veroorzaakt bijkomende problemen en maakt de kloof met de samenleving nog groter.

‘Mensen verliezen hun autonomie en de vaardigheden om het eigen leven in te richten.’

Zo is men in een gevangenis voor alles afhankelijk van een ander. Het strak georganiseerde leven achter tralies, de onzekerheid over de toekomst en het verplicht samenleven met onbekenden hebben een negatieve impact.² Mensen verliezen hun autonomie en de vaardigheden om het eigen leven in te richten. Hun zelfredzaamheid wordt aangetast tijdens de detentie, maar vooral ook erna.

Ingrijpende verandering

Mensen ervaren de detentie vaak als een bijzonder stresserende periode met een negatieve psychologische en emotionele impact. Bovendien brengt een veroordeling kosten met zich mee zoals een afbetaling aan de burgerlijke partij, boetes en gerechtskosten. Ook in de gevangenis zijn veel goederen en diensten duur (shampoo, poetsproducten, communicatie en telefonie...). [Buitenlands onderzoek](#) toont aan dat bij 81 procent van de gevangenispopulatie de schulden tijdens een opsluiting groeiden. Het tekort aan arbeidsmogelijkheden in de gevangenis en de gebrekkige vergoeding ervan maken het afbetalen van schulden moeilijk of onmogelijk.

‘De transitie van een leven in detentie naar een leven in vrijheid is ingrijpend.’

De transitie van een leven in detentie naar een leven in vrijheid is ingrijpend. De gevolgen van detentie blijven voelbaar. Er moeten verschillende administratieve en praktische zaken geregeld worden. Maar mensen vinden hun weg vaak niet naar passende hulp- en dienstverlening, geschikte huisvesting en een plek op de arbeidsmarkt.

Vrijwilligers bieden steun

Hoe kunnen we mensen die de gevangenis verlaten beter ondersteunen?

We stelden in [eigen onderzoek](#), gebundeld in het boek [‘Terug naar de samenleving’](#), vast dat [buddywerking](#) in de gevangenis van Antwerpen en Turnhout een belangrijke bijdrage levert aan de re-integratie van mensen na detentie. Ook in andere regio's vinden we gelijkaardige initiatieven terug waarbij vrijwilligers een ondersteunende rol opnemen in de transitieperiode na een detentie.

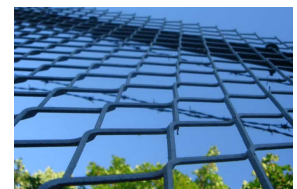
Hoe komt het dat vrijwilligers hier een verschil maken? Het niet-betaalde engagement van vrijwilligers kan een belangrijke troef zijn. Mensen hebben na hun detentieperiode namelijk vaak faalervaringen opgelopen in hun relatie met professionals en professionele hulpverlening. Doordat ze zich niet-betaald engageren, creëren vrijwilligers sneller vertrouwen.

Je staat er niet alleen voor

Vanuit dit vertrouwen werken vrijwilligers aan eerste hulp bij praktische problemen. Dit zorgt voor meer stabiliteit en rust. Mensen hebben het gevoel er niet alleen voor te staan.

Daarnaast helpen buddy's hen aansluiting te vinden bij de bredere samenleving. Buddy's informeren hen bijvoorbeeld over het hulpverleningsaanbod waarvoor ze in aanmerking komen. Op die manier verhogen ze de toegankelijkheid van een dienst of organisatie.

Lees ook

[Vrijwilligers ondersteunen ex-gedetineerden](#)

Ishane en Veerle

Het verhaal van Ishane illustreert het belang van een buddy. Ishane komt na zijn vrijlating terecht in de te krappe studio van zijn vader waar hij op de sofa slaapt. Zowel hij als zijn vader weten dat dit slechts een tijdelijke oplossing is. Elke week spreekt hij af met zijn buddy Veerle. Ze gaan dan een koffie drinken. Veerle vraagt Ishane steeds hoe het met hem gaat. Dat is iets wat hij heel erg waardeert. Hij is het niet gewoon dat mensen zich interesseren in hoe het met hem gaat.

‘Ishane spreekt elke week af met zijn buddy Veerle.’

Veerle kijkt samen met hem de post en helpt hem om documenten in te vullen. Veerle gaat ook mee naar diensten zoals de mutualiteit, het gemeentehuis, het OCMW en de politie. Door haar hulp komen de dingen eindelijk wat in orde. Dit stelt hem gerust. Veerle biedt stabiliteit en geeft hem de energie om door te gaan.

In samenwerking met professionals

Een buddy kan bij een specifiek probleem, zoals een schuldenproblematiek, optreden als bemiddelaar en toeleider om mensen de weg te wijzen naar de juiste gespecialiseerde hulp- en dienstverlening. Zo kunnen ze helpen bij het maken van een afspraak, de persoon herinneren aan de afspraak en hen er naartoe vergezellen.

Moeten professionele hulpverleners langs de zijlijn toekijken? Helemaal niet: ons onderzoek toont aan dat professionals enkele cruciale rollen vervullen. Door een coachende rol op te nemen, ondersteunen professionals zowel de vrijwilligers als de mensen die in de gevangenis verbleven. In complexe situaties nemen sociaal werkers de ondersteuning gedeeltelijk of in zijn geheel over van de buddy. Niet elke opdracht of verantwoordelijkheid ligt binnen de capaciteit, vaardigheden en expertise van de vrijwilliger.

‘Moeten professionele hulpverleners langs de zijlijn toekijken? Helemaal niet.’

De steun van een professionele hulpverlener is essentieel als de rechten van mensen niet gerealiseerd worden. Vaak voelen vrijwilligers zich namelijk te onzeker om hier tegenin te gaan. De professionals maken met hun tussenkomst het verschil door de combinatie van hun kennis van wet- en regelgeving, hun professionele netwerk of status, hun kennis van vakjargon, hun professionele ervaring en hun kennis van de strafrechtelijke procedures.

Bovendien helpen professionals niet enkel op casusniveau. Ze signaleren ook de barrières waarop vrijwilligers en mensen na detentie botsen bij de verantwoordelijke diensten en organisaties. Zo helpen ze de toegankelijkheid van de dienstverlening structureel te vergroten.

Gewicht op alle schouders

Ondanks de meerwaarde van deze buddypraktijken, moeten ook kritische vragen gesteld worden. Wat maakt dat mensen doorheen hun detentie te weinig voorbereid worden op hun leven erna? Wat maakt dat er voor deze mensen zo veel drempels naar de hulp- en dienstverlening zijn? Deze vragen zijn cruciaal. Het zinvolle werk van vrijwilligers mag de ogen niet sluiten voor hiaten in de samenleving.

‘De verantwoordelijkheid om die re-integratie te realiseren, wordt vooral bij het individu gelegd.’

Gaat het over mensen die de gevangenis verlaten, dan valt vaak de term ‘maatschappelijke re-integratie’. De verantwoordelijkheid om die re-integratie te realiseren, wordt vooral bij het individu gelegd. Er wordt verondersteld dat als mensen zelf voldoende stappen ondernemen, ze een volwaardige plek in de samenleving kunnen veroveren.

Dat klopt niet. Ingrepen in de samenleving zijn noodzakelijk vooraleer er sprake kan zijn van volwaardige re-integratie. We pleiten dus voor een structurele benadering. Een benadering die niet enkel focust op de individuele verantwoordelijkheid, maar ook de verantwoordelijkheid van de samenleving mee in beeld brengt.

Veel werk aan de winkel

Als je wil dat mensen na een detentieverblijf re-integreren, dan moet ook de samenleving veranderen. Mensen die de gevangenis verlaten, hebben toegang nodig tot een menswaardig inkomen, een geschikte plek op de arbeidsmarkt, kwaliteitsvolle huisvesting, en toegankelijke hulp- en dienstverlening. En het moet gezegd: er is nog steeds veel werk aan de winkel.

‘Als je wil dat mensen zich na een detentieverblijf re-integreren, dan moet ook de samenleving veranderen.’

Bovendien moet maatschappelijk erkend worden dat de straf beëindigd is. De afgesloten detentieperiode mag de kansen die mensen krijgen op bijvoorbeeld de arbeids- of huisvestingsmarkt niet bepalen. Toch blijft het stigma van een detentieverleden lang kleven. ‘Ex-gedetineerde’ en ‘ex-gevangene’ blijven stempels waaraan vaak negatieve beeldvorming en verwachtingen gekoppeld worden. Dit stigmatiserende taalgebruik reduceert mensen tot de strafbare feiten die ze pleegden. Dat werpt een schaduw over hun talenten en kwaliteiten.

Vrijwilligers kunnen een verschil maken bij de re-integratie van mensen die de gevangenis verlaten. Maar naast dat succes staan kritische bedenkingen: voor de individuele problemen van mensen in kwetsbare posities moeten oplossingen gezocht worden op het niveau van de samenleving. Blijft die buiten schot, dan blijft deze buddywerking een pleister op een houten been.

Lees ook

‘Sporten in de gevangenis gaf me perspectief’

Terug naar de samenleving

Een leven na detentie

Peter Raeymaeckers en Liesbeth Naessens

Leuven | Acco | 2023

[Meer info](#)

1. Van Dam, S., & Raeymaeckers, P. (2019), Brug Binnen Buiten, Vervolgonderzoek naar de meerwaarde van vrijwilligers en sociale professionals in de ondersteuning van ex-gedetineerden, Brussel, Vlaamse Overheid Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. ✕
2. Pardon, L., Mertens, A., & Beyens, K. (2022), Leefklimaat in Vlaamse gevangenissen: ervaringen van veroordeelden en beklaagden, *Fatik*, 174, 5-17. ✕